



O'ZBEKISTONDA TA'LIM-TARBIYA SIFATINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI

**Gulboyeva Manzura
G'aniyevna**

*Jizzax shahar 18-sonli maktabi musiqa fani
o'qituvchisi*

Annotatsiya

Maqolada O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirishning pedagogik, tashkiliy va tarbiyaviy omillari ilmiy manbalar hamda xalqaro baholash ma'lumotlari asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot hujjatli tahlil, qiyoslash va konseptual modellash usullariga tayanadi. PISA–2022 natijalari o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish dolzarb vazifa ekanini ko'rsatadi. Ta'lim sifati faqat test natijasi bilan cheklanmasligi, unda o'quvchi farovonligi, pedagogning kasbiy salohiyati, adolatli baholash va tarbiyaviy muhit ham hisobga olinishi asoslanadi. Musiqa darslarida faol tinglash, hamkorlikdagi ijro va refleksiya orqali estetik hamda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Yakunda maktab darajasida dalillarga tayanuvchi rejalashtirish, formatif baholash, o'qituvchilar hamkorligi va ota-onalar bilan sheriklikni uyg'unlashtiruvchi amaliy model taklif etiladi. Modelning samaradorligi keyingi empirik tadqiqotlarda tekshirilishi lozim.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, tarbiya, funksional savodxonlik, formatif baholash, pedagog kompetensiyasi, maktab muhiti, musiqa ta'limi, inklyuziya, ta'lim boshqaruvi.

Abstract: This article examines pedagogical, organizational, and educational factors associated with improving the quality of general secondary education in Uzbekistan. The study applies documentary analysis, comparison, and conceptual modeling to national policy documents and international assessment evidence. PISA 2022 results indicate the need to strengthen students' functional literacy. Educational quality is conceptualized beyond examination scores to include student well-being, teacher competence, equitable assessment, and a supportive school environment. The article also considers how active listening, collaborative performance, and reflection in music lessons can support aesthetic and social-emotional development. An integrated school-level framework is proposed, combining evidence-informed planning, formative assessment, teacher collaboration, and family partnerships. Its effectiveness requires subsequent empirical evaluation.

Keywords: education quality, upbringing, functional literacy, formative assessment, teacher competence, school climate, music education, inclusion, school leadership.

Аннотация: В статье рассматриваются педагогические, организационные и воспитательные факторы повышения качества общего среднего образования в Узбекистане. Исследование основано на анализе нормативных документов, сравнении международных данных и концептуальном моделировании. Результаты PISA–2022 указывают на необходимость развития функциональной грамотности школьников. Качество образования рассматривается не только через результаты тестирования, но и через благополучие учащихся, профессиональную компетентность учителя, справедливое оценивание и школьную среду. Отдельное внимание уделено потенциалу музыкальных занятий для эстетического и социально-эмоционального развития посредством активного слушания, совместного исполнения и рефлексии. Предложена модель совершенствования школьной практики, объединяющая планирование на основе данных, формирующее оценивание, сотрудничество педагогов и взаимодействие с семьёй. Её результативность требует дальнейшей эмпирической проверки.

Ключевые слова: качество образования, воспитание, функциональная грамотность, формирующее оценивание, компетентность учителя, школьная среда, музыкальное образование, инклюзия, управление школой.

KIRISH

O'zbekistonda ta'lim-tarbiya sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ko'riladi. Mazkur vazifa faqat maktab binolarini ta'mirlash, darsliklarni yangilash yoki texnologiyalarni joriy etish bilan tugamaydi. Sifat tushunchasi o'quvchining o'zlashtirgan bilimini yangi vaziyatga ko'chira olishi, o'z fikrini asoslay bilishi, axloqiy qaror qabul qilishi va jamoa bilan ishlashida namoyon bo'ladi. Shu sababli maktabning ta'limiy va tarbiyaviy funksiyalarini ajratib emas, o'zaro ta'sirlashuvchi jarayonlar sifatida o'rganish lozim. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PF-134-son farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish milliy dasturi o'quv dasturlari, pedagog nufuzi va maktab ta'limi sharoitlarini takomillashtirishga e'tibor qaratgan [1]. Bunday siyosiy ustuvorliklarni amaliy natijaga aylantirish uchun maktab miqyosida o'lchanadigan, muntazam kuzatiladigan va pedagogik qarorlarga xizmat qiladigan sifat ko'rsatkichlari zarur. Xalqaro baholash ma'lumotlari mazkur masalaning dolzarbligini yanada aniq ko'rsatadi. OECD e'lon qilgan PISA–2022 mamlakat ma'lumotnomasiga ko'ra, O'zbekistonda ishtirok etgan 15 yoshli o'quvchilarning 19 foizi matematikadan, 14 foizi o'qishdan va 19 foizi tabiiy fanlardan kamida ikkinchi darajaga erishgan [2]. Bunda baholash 2022-yilda 202 ta maktabning 7293 nafar o'quvchisini qamrab olgan. PISA ma'lumotlari mamlakatning barcha yosh toifalaridagi o'quvchilarini yoki barcha tarbiyaviy natijalarni ifodalamaydi; u ma'lum yosh guruhining aniq kompetensiyalarini standartlashtirilgan sharoitda o'lchaydi. Shunga qaramay, ko'rsatkichlar maktabdagi ta'lim jarayonini faqat mavzuni o'tish va eslab qolish bilan cheklamaslik kerakligini asoslashga xizmat qiladi. Xususan, matn bilan ishlash, mantiqiy mulohaza, dalil keltirish va muammoni yechish ko'nikmalarini har bir fan doirasida rivojlantirish dolzarbdir. Ta'lim sifatini yaxshilashga qaratilgan islohotlarda tarbiya masalasi ham metodik jihatdan qayta ko'rib chiqilishi zarur. Tarbiya ko'pincha tadbirlar soni, davomat yoki intizom ko'rsatkichlari orqali

tasvirlanadi, biroq bu mezonlar o'quvchining qadriyatlari va xulqiy tanlovlaridagi o'zgarishni to'liq aks ettirmaydi. Masalan, o'zaro hurmat, tinglash madaniyati, murosaga kelish va jamoaviy mas'uliyat sinf ichidagi muntazam faoliyatda shakllanadi. Bunda san'at va musiqa fanlari alohida pedagogik imkoniyatga ega: ijro, tinglash, musiqiy asarni talqin qilish va jamoaviy mashq qilish o'quvchini faollikka undaydi. Biroq musiqa mashg'ulotlari avtomatik ravishda barcha kognitiv natijalarni oshiradi, deb xulosa qilish ilmiy jihatdan asosli emas; ularning ta'siri maqsad, metod, muhit va baholashga bog'liq. Maqolaning maqsadi O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirishning mavjud dalillarga tayanuvchi pedagogik-metodik omillarini tizimlashtirish hamda ta'lim bilan tarbiyani birlashtiradigan maktab darajasidagi konseptual modelni taklif qilishdan iborat. Tadqiqotning vazifalari normativ hujjatlar va xalqaro natijalarni tahlil qilish, sifat ko'rsatkichlarining chegaralarini aniqlash, o'qituvchi faoliyati va maktab muhitining o'rnini yoritish, musiqa darslari misolida fanlararo tarbiyaviy imkoniyatlarni ko'rsatish hamda monitoring mexanizmlarini tavsiflashdan iborat. Ishning ilmiy yangiligi yangi statistik ma'lumot to'plashda emas, balki mavjud dalillarni ta'lim natijasi, tarbiyaviy muhit va boshqaruv qarorlarini bog'laydigan yaxlit analitik konstruksiyaga birlashtirishda ko'rinadi. Ta'lim-tarbiya sifatini tadqiq etishda ikki turdagi maqsadni farqlash muhim: birinchisi, o'quv dasturida belgilangan fan natijalarini egallash; ikkinchisi, o'quvchining o'z bilimidan kundalik ijtimoiy vaziyatlarda mas'uliyat bilan foydalanishidir. Ushbu ikki maqsad bir-birini to'ldiradi, ammo ularning o'lchov vositalari farqlanadi. Fan bo'yicha diagnostik topshiriqlar muayyan bilim va ko'nikmalarni ko'rsatsa, hamkorlik va mas'uliyat kabi sifatlar muntazam kuzatuv hamda o'quvchi refleksiya qiladi. Hududiy maktablarda sifatni baholashda o'quvchilarning boshlang'ich tayyorgarligi, o'qitish tili, sinf hajmi va resurslarga kirish imkoniyatini e'tibordan chetda qoldirish adolatli taqqoslashga to'sqinlik qiladi. Shu jihatdan maqola maktab ichidagi o'sishni kuzatishni mutlaq reytinglardan ustun qo'yadigan ehtiyotkor metodologik pozitsiyani ilgari suradi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODLARI

Tadqiqot nazariy-analitik xarakterga ega bo'lib, unda birlamchi dala kuzatuv, maktab o'quvchilari o'rtasida so'rovnomalar yoki eksperimental sinov o'tkazilmagan. Materiallar sifatida O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, OECD PISA–2022 mamlakat ma'lumotnomasi, UNESCO va Jahon bankining ta'lim sifatiga doir konseptual nashrlari hamda baholash, o'qituvchining kasbiy rivojlanishi va maktab muhiti bo'yicha ilmiy adabiyotlar tanlandi [1–9]. Manbalarni tanlashda uch mezon qo'llandi: mavzuga bevosita aloqadorlik, muallif yoki tashkilotning aniqligi va hujjatning tekshiriladigan nashr rekvizitlari. Siyosiy hujjatlar maqsad va vazifalarni belgilash uchun, xalqaro ma'lumotlar tizimli muammolarni tavsiflash uchun, ilmiy adabiyotlar esa ehtimoliy pedagogik mexanizmlarni tushuntirish uchun ishlatildi. Mazkur manba guruhlarining dalillilik darajasi bir xil emasligi alohida hisobga olindi. Birinchi bosqichda hujjatli tahlil usuli bilan maktab ta'limining sifatga oid ustuvor yo'nalishlari ajratildi. Ta'lim natijalari, pedagog kadrlar, o'quv dasturi, ta'lim muhiti, baholash va oila bilan hamkorlik alohida kodlar sifatida belgilandi. Ikkinchi bosqichda qiyosiy tahlil orqali davlat dasturida nazarda tutilgan yo'nalishlar xalqaro tadqiqotlarda qo'llanadigan sifat tushunchalari

bilan solishtirildi. Bu qiyoslash normativ maqsad bilan real natija o'rtasidagi farqni ko'rsatish imkonini beradi: farmonda ma'lum chora belgilanishi uning amalda hamma maktablarda bir xil natija berganini isbotlamaydi. Shuningdek, xalqaro reytingdagi past yoki yuqori natija yakka o'qituvchi faoliyatining to'g'ridan-to'g'ri bahosi emas. Shu metodologik ehtiyotkorlik ma'lumotlarni talqin qilishda sabab-oqibat bog'lanishlarini asossiz o'rnatmaslikka yordam berdi. Uchinchi bosqichda konseptual modellash tirish qo'llanib, sifatni boshqarishning kirish sharoitlari, pedagogik jarayon, oraliq natijalar va yakuniy kompetensiyalar o'rtasidagi aloqalar tasvirlandi. Kirish sharoitlari tarkibiga pedagog malakasi, o'quv resurslari, xavfsiz muhit va o'quvchining dastlabki tayyorgarligi kiritildi. Jarayon ko'rsatkichlari sifatida darsdagi faollik, aniq o'quv maqsadi, muntazam teskari aloqa, moslashtirilgan topshiriqlar va sinfdagi hamkorlik ko'rib chiqildi. Oraliq natijalar o'quvchining topshiriqni bajarish strategiyasi, fikrini izohlashi, xatodan o'rganishi va o'zini baholashida aks etadi. Yakuniy natijalar esa funksional savodxonlik, fan kompetensiyasi, madaniy ishtirok va ijtimoiy mas'uliyatni qamrab oladi. Model baholash uchun taklif etilgan tushuntirish sxemasi bo'lib, uning statistik validatsiyasi mazkur ish doirasiga kirmaydi. To'rtinchi bosqichda musiqa ta'limi alohida amaliy misol sifatida tahlil qilindi. Mazkur fanda o'quvchilarning faol tinglash, ritmik muvofiqlashuv, guruhli ijro, asar mazmunini sharhlash va estetik baholash kabi harakatlari kuzatiladigan o'quv natijalari sifatida tavsiflandi. Masalan, musiqiy asarni tinglaganidan keyin o'quvchi undagi kayfiyatni ifodalovchi vositalarni dalil bilan tushuntirishi, jamoaviy ijroda navbatni saqlashi va o'z ijrosini mezon bo'yicha tahlil qilishi mumkin. Bunday topshiriqlar umumiy tarbiyaviy maqsadni o'quv faoliyatiga yaqinlashtiradi. Ammo musiqa darsining matematik savodxonlikka bevosita sababiy ta'siri yoki barcha o'quvchilarda bir xil ijtimoiy-emotsional o'sish kuzatilishi mazkur tadqiqotda da'vo qilinmaydi. Tahlilda ishonchlilikni ta'minlash uchun har bir muhim faktning kelib chiqish manbasi ajratildi, statistik ko'rsatkichlar tegishli yil va populyatsiya bilan bog'landi, muallif takliflari esa kuzatilgan empirik natijalardan farqlab bayon etildi. PISA natijalarini talqin qilishda ularning 15 yoshli o'quvchilarga tegishli ekani, baholashning fanlar kesimida o'tkazilgani va natijalarni mahalliy maktabga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish mumkin emasligi nazarda tutildi. Normativ hujjatlar mazmunini sharhlashda ular ilmiy eksperiment o'rnini bosmasligi e'tiborga olindi. Ushbu yondashuv natijalar bo'limida soxta foizlar yoki o'tkazilmagan sinovlar haqidagi xulosalar paydo bo'lishining oldini oladi. Mazkur ishda indikatorlarni talqin qilish uchun uch darajali yondashuv qo'llandi: o'quvchi darajasi, sinf darajasi va maktab darajasi. O'quvchi darajasida individual rivojlanish dinamikasi, topshiriqni mustaqil bajarish va o'z-o'zini tahlil qilish; sinf darajasida vazifalarning xilma-xilligi, muhokama sifati va baholashning shaffofligi; maktab darajasida esa metodik qo'llab-quvvatlash, resurslarni adolatli taqsimlash va boshqaruv qarorlarining izchilligi nazarda tutiladi. Ushbu darajalarni farqlash bir o'quvchining natijasini butun maktab faoliyatiga yoki milliy baholash ko'rsatkichini alohida o'qituvchi ishiga tenglashtirishdan saqlaydi. Tavsiya etilayotgan kuzatuv materiallari bir-birini to'ldirishi kerak: test natijasi nimani bilishini ko'rsatsa, yozma ish va og'zaki tushuntirish bilim qanday qo'llanayotganini aniqlaydi. O'quvchining fikr-mulohazasi esa o'rganish sharoitini tushunishga yordam beradi. Bunday triangulyatsiya muayyan muammoning faqat bitta ko'rsatkichga bog'lanib qolish xavfini kamaytiradi.

Qo'llangan tahlilning mantiqiy ketma-ketligi quyidagicha belgilandi: avvalo muammo va normativ maqsadlar aniqlandi, keyin xalqaro baholash natijalarining qamrovi va cheklovlari tekshirildi, undan so'ng nazariy adabiyotlardan pedagogik mexanizmlar ajratildi va nihoyat maktab miqyosida qo'llanishi mumkin bo'lgan boshqaruv sikli tuzildi. Ma'lumotlarning talqinida tavsifiy fakt, ilmiy manbadan olingan xulosa va muallifning taklifi o'zaro ajratildi. Masalan, PISA foizlari tavsifiy statistik ma'lumotdir; ulardan kelib chiqib aynan qaysi metod o'quvchilar natijasini oshirishini aniqlab bo'lmaydi. Xuddi shuningdek, musiqiy faoliyatning tarbiyaviy salohiyati haqidagi pedagogik mulohazalar sinovdan o'tgan sababiy ta'sir bilan tenglashtirilmaydi. Taklif etilgan modelni keyinchalik tekshirish uchun sinflar kesimida dastlabki va yakuniy ko'rsatkichlarni solishtirish, rubrikalar yordamida o'quvchi ishlarini kodlash, kuzatuvchilararo moslikni tekshirish hamda shaxsiy ma'lumotlarni maxfiy saqlash tavsiya qilinadi. Maktabning real sharoitida bunday tekshiruvga kirishishdan avval ota-onalar va o'quvchilarni tadqiqot maqsadi haqida xabardor qilish, ishtirok ixtiyoriyligini ta'minlash va natijalarni shaxsga bog'lamasdan umumlashtirish talab etiladi.

NATIJALAR

Manbalar tahlili natijasida ta'lim-tarbiya sifatini belgilovchi besh o'zaro bog'liq komponent ajratildi: o'quv natijalarining mazmuni, o'qitish jarayonining sifati, tarbiyaviy va psixologik muhit, pedagoglarning kasbiy o'rganishi hamda boshqaruvning dalillarga tayanishi. Birinchi komponent o'quvchining ma'lumotni takrorlashidan tashqari, uni yangi vaziyatda qo'llay olishini talab etadi. Ikkinchi komponent darsning maqsadi, topshiriqning murakkablik darajasi va teskari aloqa sifatiga bog'liq. Uchinchi komponent xavfsizlik, hurmat va o'quvchining maktab hayotiga mansublik hissini qamrab oladi. To'rtinchi komponent metodik hamkorlik va muntazam refleksiyaning anglatadi. Beshinchi komponent esa maktab ma'muriyati qarorlarining faqat hisobot soniga emas, o'quv jarayoni haqida yig'ilgan ishonchli dalillarga asoslanishini nazarda tutadi. PISA–2022 ma'lumotlari ushbu modelning birinchi komponenti bo'yicha aniq tashxisiy signal beradi. OECD ma'lumotnomasida O'zbekistonda matematika bo'yicha kamida ikkinchi darajaga erishganlar ulushi 19 foiz, o'qish savodxonligi bo'yicha 14 foiz va tabiiy fanlarda 19 foiz ekani qayd etilgan [2]. Ushbu foizlar barcha maktablarda aynan shunday ulush mavjud degani emas; ular tadqiqot tanlanmasi asosida milliy darajada baholangan natijalardir. Mazkur ko'rsatkichlardan kelib chiqadigan ehtiyotkor xulosa shuki, darslarda tushunish, talqin qilish, asoslash va qo'llashga yo'naltirilgan topshiriqlar ulushini oshirish muhim. Bunda faqat testga tayyorlashni kuchaytirish emas, kundalik o'quv faoliyatining fikrlash talablarini boyitish maqsadga muvofiq. PISA ma'lumotnomasida O'zbekiston o'quvchilarining 78 foizi matematika darslarining aksariyatida o'qituvchi har bir o'quvchining o'rganishiga qiziqish bildirishini, 79 foizi esa zarur paytda qo'shimcha yordam berilishini bildirgan [2]. Bu o'quvchilar idrok etgan pedagogik qo'llab-quvvatlashning muhim ko'rsatkichidir. Ayni paytda yordam mavjudligi har doim yuqori o'quv natijasini kafolatlamaydi. Demak, pedagogik munosabat bilan topshiriqlarning kognitiv sifati birgalikda takomillashtirilishi kerak. O'quvchini qo'llash uning o'rniga javob berish emas, balki fikrlash jarayonini ko'rinadigan qilish, savollarni aniqlashtirish va mustaqil yechimga olib boruvchi teskari aloqa berishni

anglatadi. Bunday yondashuv darsda ijobiy iqlimni saqlagan holda akademik talabchanlikni kuchaytirishi mumkin. Formatif baholash sifatni boshqarishning eng amaliy mexanizmlaridan biri sifatida ajratildi. Black va Wiliam tomonidan ishlab chiqilgan nazariy yondashuvda baholash o'quvchi faoliyati haqidagi dalilni yig'ish va keyingi o'qitishni moslashtirish jarayoni sifatida talqin etiladi [5]. Bu yondashuvda o'qituvchi dars boshida kutiladigan natijani ochiq aytadi, jarayon davomida qisqa diagnostik topshiriqlar orqali tushunmovchilikni aniqlaydi va yakunda o'quvchi nimani yaxshilashi kerakligini aniq ko'rsatadi. Masalan, musiqa darsida ijroni faqat "yaxshi" yoki "qoniqarsiz" deb baholash o'rniga ritm aniqligi, tinglash, guruh bilan muvofiqlashish va ifodaviylik mezonlari qo'llanishi mumkin. Bu usul bahoni jazolash vositasidan o'rganishni boshqarish vositasiga aylantiradi. Tarbiyaviy muhitni sifat ko'rsatkichlariga kiritish alohida natija sifatida asoslandi. O'quvchi o'z fikrini bildirishdan qo'rqadigan yoki xatolari ustidan kulinadigan sinfda murakkab savol berish va mustaqil fikr yuritish ehtimoli kamayadi. Shuning uchun o'qituvchining kommunikativ uslubi, tengdoshlar munosabati va nizolarni hal etish madaniyati o'quv jarayonining chekka omili emas, uning tarkibiy qismidir. Musiqa ta'limida bu holat ayniqsa seziladi: omma oldida kuylash yoki ijro etish ayrim o'quvchilar uchun murakkab bo'lishi mumkin. Pedagog xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi sharoit yaratib, ijro shakllarini moslashtirishi, o'quvchilarning turli tayyorgarlik darajasini hisobga olishi va baholashni shaxsga emas, bajarilgan faoliyat mezonlariga yo'naltirishi lozim. Tahlil asosida maktab darajasida qo'llash mumkin bo'lgan to'rt bosqichli takomillashtirish sikli taklif etildi: tashxis, rejalashtirish, amaliy qo'llash va qayta baholash. Tashxis bosqichida fanlar bo'yicha o'quvchi ishlari, dars kuzatuvlari, davomat va anonim fikr-mulohazalar kabi manbalar yig'iladi. Rejalashtirishda bitta ustuvor muammo tanlanib, unga erishish mezonini belgilanadi. Amaliy bosqichda o'qituvchilar aniq metodni sinab ko'radi, bir-birining darsini kuzatadi va o'quvchi ishlaridan misollarni tahlil qiladi. Qayta baholashda o'zgarishning qaysi qismi kuzatilgani, qaysi qismi kuzatilmagani aniqlanadi. Bu sikl katta hajmdagi hisobotlardan ko'ra kichik, ammo muntazam va tekshiriladigan pedagogik o'zgarishlarga ustuvorlik beradi. Model uchun tavsiya etiladigan ko'rsatkichlar ikki guruhga ajratildi. Jarayon ko'rsatkichlariga aniq mezonli topshiriqlar ulushi, o'quvchilarga berilgan mazmunli teskari aloqa, darsdagi faol ishtirok va pedagogik hamkorlik kiradi. Natija ko'rsatkichlariga o'quvchi ishlarining vaqt bo'yicha rivojlanishi, funksional vazifalarni mustaqil bajarish, sinfdagi hamkorlik va maktabga mansublik hissi kiradi. Ularni o'lchashda maxfiylik, yoshga moslik va kamsitmaslik tamoyillari saqlanishi zarur. Mazkur ko'rsatkichlar taklif sifatida berilmoqda; ular muallif tomonidan Jizzax shahridagi 18-maktabda sinovdan o'tkazilgan yoki tasdiqlangan indikatorlar emas. Manbalarni umumlashtirishdan kelib chiqib, sifatni oshirish bo'yicha maktabning yillik ish rejasiga kiritilishi mumkin bo'lgan metodik tartib ishlab chiqildi. Dastlab pedagogik jamoa bitta asosiy o'quv muammosini dalillar bilan tavsiflaydi; keyin shu muammoni kamaytirishga qaratilgan bir yoki ikki aniq amaliyotni tanlaydi. Masalan, matnni tushunishda qiynalish kuzatilsa, turli fanlarda dalilni topish, asosiy fikrni ajratish va javobni izohlashga oid qisqa topshiriqlar muntazam qo'llanishi mumkin. Muayyan muddatdan keyin bir xil mezon bilan baholangan o'quvchi ishlari qiyoslanadi. Bunda natijalar faqat o'rtacha baho bilan

cheklanmasdan, qaysi turdagi xatolar kamaygani va qaysi guruhga qo'shimcha yordam kerakligi bilan birga talqin qilinadi. Mazkur tartibning afzalligi uning turli fanlarga moslashtirilishidir; cheklovi esa baholovchilar o'rtasidagi mezonlar bir xilligini ta'minlash va kuzatuvni izchil tashkil etish zaruratidir. Tahlildan kelib chiqadigan qo'shimcha natija shuki, sifatni oshirish choralarining ustuvorligi muammoga qarab tanlanishi kerak: agar o'quvchilar topshiriq shartini tushunishda qiynalsa, matnni anglash strategiyalarini kuchaytirish; agar fikrini asoslay olmasa, dalillashga yo'naltirilgan savollarni ko'paytirish; agar darsdagi ishtirok notekis bo'lsa, turli javob formatlari va kichik guruhlar bilan ishlash maqsadga muvofiq. Bu tavsiyalar tajribada tasdiqlangan natija sifatida emas, manbalardan chiqarilgan amaliy gipotezalar sifatida taqdim etiladi. Musiqa fanida diagnostika uchun ritmik namunani takrorlashdan tashqari tinglangan asarning kayfiyati va ifoda vositalarini izohlash, ijrodan keyin o'z hissasini baholash hamda hamkorining fikrini hurmat bilan muhokama qilish kabi topshiriqlarni qo'llash mumkin. Bunda o'quvchilarning avvalgi musiqiy tayyorgarligi turlicha bo'lishi sababli baholashni birgina ijro aniqligiga bog'lash maqsadga muvofiq emas. Jarayon indikatorlarini chorak davomida kuzatish maktab jamoasiga qaysi yondashuvlar qo'shimcha yordam talab qilishini aniqlash imkonini beradi. Natijalarni ommalashtirishda sinflararo farqlarni izohlovchi sharoitlar albatta ko'rsatilishi lozim.

MUHOKAMA

Olingan nazariy natijalar ta'lim sifati haqidagi muhokamani "resurs qancha ko'p bo'lsa, natija shuncha yaxshi bo'ladi" degan soddalashtirilgan qarashdan uzoqlashtiradi. Resurslar zarur shart bo'lishi mumkin, biroq ular o'qitish metodikasi, baholash madaniyati va boshqaruv qarorlari bilan uyg'unlashmaguncha kutilgan natijani bermasligi ehtimoli mavjud. Jahon bankining World Development Report 2018 hisobotida ta'lim tizimlarida o'qishga qatnashish bilan real o'rganish natijalari o'rtasidagi farqqa e'tibor qaratilgan [3]. Bu farq O'zbekiston sharoitida ham sifatni baholashni faqat qamrov, dars soati yoki jihozlanish bilan cheklamaslik kerakligini ko'rsatadigan nazariy asosdir. Shu bilan birga, mamlakatdagi har bir maktab uchun yagona tashxisni qo'llash xato bo'ladi: hududiy, til, ijtimoiy va pedagogik sharoitlar turlicha. Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi muhokamaning markaziy masalasidir. Bir martalik seminar yoki sertifikat o'qituvchi amaliyotida barqaror o'zgarish sodir bo'lganini avtomatik tasdiqlamaydi. Metodik rivojlanish o'qituvchining o'z darsini tahlil qilishi, hamkasbidan fikr olishi, yangi yondashuvni sinashi va o'quvchi ishlaridan dalil to'plashi bilan samaraliroq bog'lanadi. Shuning uchun maktab metodik birlashmalari yig'ilishlarini faqat tashkiliy masalalar bilan to'ldirmasdan, konkret o'quv topshirig'i, o'quvchi xatosi va baholash mezonini tahlil qiladigan professional muloqotga aylantirish taklif etiladi. Bunday hamkorlikning sifati o'qituvchilar vaqtiga, rahbariyat qo'lloviga va muhokama muhitining ochiqligiga bog'liq. Musiqa ta'limi misolida sifatni kengroq tushunish zarurati yaqqol ko'rinadi. Musiqa darsining maqsadi faqat qo'shiq matnini yodlash yoki kuy ijro etish emas, balki estetik idrok, tinglash madaniyati, ijodiy ifoda va milliy-madaniy merosni anglashni ham qamrab oladi. Masalan, xalq kuyini tinglashda o'quvchilar ohang, ritm va ifoda vositalarini tasvirlashi, asarning madaniy konteksti haqida fikr yuritishi mumkin. Jamoaviy ijro jarayonida esa o'z partiyasini bajarish bilan birga boshqalarning ovozigacha quloq tutish va umumiy natijaga mas'ul bo'lish talab etiladi. Bu jarayonlar tarbiyaviy salohiyatga

ega, lekin ular ta'sirining kuchi va davomiyligini baholash uchun kuzatuv protokollari hamda oldindan belgilangan mezonlar zarur. Maktabda baholash tizimini yangilash muhim, ammo ehtiyotkor yondashuvni talab etadi. Agar har bir tarbiyaviy fazilat raqamli reytingga aylantirilsa, o'quvchining murakkab shaxsiy rivojlanishi tor mezonga siqib qo'yilishi mumkin. Shu sababli axloqiy qarashlar yoki estetik didni oddiy test natijasi sifatida baholash o'rniga, o'quvchining o'zini ifodalashi, hamkorlik jarayoni va refleksiv yozuvlari sifatli tahlil qilinishi maqsadga muvofiq. Baholashda kamsitish, stereotip va shaxsiy didni umumiy me'yor sifatida singdirish xavfini kamaytirish kerak. Musiqa darsida barcha o'quvchidan bir xil ijro uslubini talab qilish o'rniga turli qobiliyat va ehtiyojlarga mos ifoda imkoniyatlari berilishi inklyuzivlikni kuchaytiradi. Raqamli texnologiyalar masalasida ham vosita bilan natijani farqlash lozim. Elektron platforma, interaktiv taqdimot yoki raqamli jurnal o'z-o'zidan ta'lim sifatini oshirmaydi. Texnologiya pedagogik maqsadga mos kelganda, masalan, o'quvchiga tezkor teskari aloqa berish, turli murakkablikdagi topshiriqlarni taqdim etish yoki musiqiy ijroni qayta tinglab tahlil qilish imkonini yaratganda foydali bo'lishi mumkin. Bunda ekran vaqti, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, texnik tengsizlik va o'qituvchining ish yuklamasi hisobga olinishi zarur. UNESCOning texnologiya va ta'limga oid 2023-yilgi global monitoring hisobotida ham texnologik yechimlarning ta'limiy maqsadga bo'ysunishi zarurligi ta'kidlangan [4]. Oila va maktab sherikligi tarbiyaviy muhitning uzviy qismi sifatida ko'rilishi lozim. Biroq ota-onalarni faqat nazorat yoki yig'ilish ishtirokchisi sifatida jalb etish yetarli emas. Samarali hamkorlik o'quvchining rivojlanish maqsadlari, uyda qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari va maktabdagi kuzatuvlar bo'yicha o'zaro tushunarli muloqotga asoslanadi. Masalan, musiqa ta'limida oila bilan hamkorlik bolaning musiqa tinglash tajribasini boyitish, mahalliy madaniy merosni o'rganish va ijodiy ishini qo'llab-quvvatlash orqali yo'lga qo'yilishi mumkin. Shu bilan birga, oilalarning iqtisodiy sharoiti turlicha bo'lgani sababli uyda qimmatbaho jihoz yoki qo'shimcha pulli mashg'ulot talab qiladigan vazifalarni umumiy me'yor sifatida belgilash adolatsizlikka olib kelishi mumkin. Taklif etilgan modelni amaliyotga joriy etishda muhim cheklovlar mavjud. Birinchidan, bu maqoladagi model konseptual bo'lib, uning samaradorligi tajriba orqali tekshirilmagan. Ikkinchidan, xalqaro tadqiqotlarning umumiy xulosalari mahalliy maktabga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirilmasligi kerak. Uchinchidan, baholash mezonlari fan, yosh va o'quvchi ehtiyojiga moslashtirilishi lozim. Keyingi tadqiqotda bir necha maktab ishtirokida dastlabki va yakuniy diagnostika, dars kuzatuv, o'quvchi ishlarining mezonli tahlili va pedagog intervyulari asosida aralash metodli dizayn qo'llanishi mumkin. Taqqoslash guruhlari yoki takroriy o'lchovlar mavjud bo'lsa, model bilan kuzatilgan o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlik yanada ishonchli baholanadi. Sifatni oshirish tashabbuslarining barqarorligi ularning maktab ish tartibiga qanday singdirilishiga ham bog'liq. Agar yangi metod faqat ko'rgazmali dars yoki qisqa muddatli loyiha doirasida qo'llansa, uning uzoq muddatli ta'siri haqida xulosa chiqarish qiyin. Shuning uchun pedagogik innovatsiyalarni rejalashtirishda o'qituvchining mavjud yuklamasi, tayyorgarlik vaqti, sinfning real ehtiyojlari hamda zarur metodik materiallar hisobga olinishi lozim. Har bir yangilik uchun o'lchanadigan, ammo tor doiraga qamalmagan maqsad belgilanadi. Masalan, darsda ko'proq o'quvchi so'zlagani bilan ularning mulohazalari chuqurlashganini avtomatik aytib bo'lmaydi;

ishtirok soni bilan javob sifati birga tahlil qilinishi kerak. Shuningdek, o'quvchining maktabga ijobiy munosabati va akademik natijasi o'zaro aloqador bo'lishi mumkin, lekin faqat bir martalik kuzatuv bu bog'lanishning sababini aniqlamaydi. Shunday ehtiyotkorlik ilmiy xulosalarni ortiqcha umumlashtirishdan saqlaydi. Taklif etilgan yondashuvning yana bir muhim jihati o'quvchining ovozi sifatini boshqarish jarayoniga kiritishdir. O'quvchilar topshiriqlarning qaysi turi tushunarli, qaysi izoh foydali va qaysi mashg'ulotda o'zini faol his qilganini qisqa anonim fikr-mulohazalar orqali bildirishi mumkin. Bunday axborot o'qituvchining kasbiy hukmini almashtirmaydi, balki darsni rejalashtirish uchun qo'shimcha dalil beradi. Ayniqsa, musiqa mashg'ulotlarida ijro qilishga tortinadigan o'quvchiga tinglash tahlili, ritmik jo'rlik yoki kichik guruhdagi ijodiy vazifa kabi muqobil ishtirok shakllarini taklif etish ta'limga kirish imkoniyatini kengaytiradi. O'qituvchi baholash mezonlarini oldindan tushuntirganda o'quvchi natijaga erishish yo'lini yaxshiroq anglaydi; shu bilan birga mezonlar ijodkorlikni faqat bitta qolipga solib qo'yimasligi zarur. Boshqaruv nuqtayi nazaridan esa maktab rahbariyati hisobot uchun raqam yig'ish bilan pedagogik qaror uchun ma'lumot to'plashni farqlashi lozim. Ma'lumot ortiqcha ma'muriy yuk keltirib chiqarsa, sifat monitoringi o'z maqsadiga zid natija berishi mumkin. Shu sababli qisqa, tushunarli va takror foydalaniladigan baholash vositalari afzal. Ushbu fikrlarning amaliy qiymati hududiy maktablarda o'qituvchilar bilan hamkorlikda sinovdan o'tkazilganda aniqlashadi.

XULOSA

O'tkazilgan hujjatli va qiyosiy tahlil O'zbekistonda ta'lim-tarbiya sifatini oshirishni alohida chora-tadbirlar yig'indisi emas, o'quv natijalari, pedagogik jarayon, tarbiyaviy muhit, o'qituvchi rivojlanishi va maktab boshqaruvi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik sifatida tushunish zarurligini ko'rsatdi. PISA–2022 ma'lumotlari funksional savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan dars metodikasini kuchaytirish uchun muhim daliliy asos bo'lib xizmat qiladi, ammo tarbiyaviy natijalarni to'liq o'lchamaydi. Shu sababli maktabning sifat monitoringi bilimni qo'llash, fikrni asoslash, hamkorlik, xavfsiz muhit va o'quvchi farovonligi kabi ko'rsatkichlarni uyg'unlashtirishi lozim. Musiqa darslarida faol tinglash, jamoaviy ijro va refleksiya orqali estetik hamda ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish mumkinligi nazariy jihatdan asoslandi. Amaliy tavsiya sifatida maktablarda tashxis–rejalashtirish–qo'llash–qayta baholash siklini yo'lga qo'yish, formatif baholashni kengaytirish va o'qituvchilar metodik hamkorligini mustahkamlash taklif qilinadi. Mazkur tavsiyalar tajribada tekshirilmagani sababli ularni tasdiqlangan samaradorlik natijasi emas, keyingi tadqiqot va sinov uchun ilmiy asoslangan taklif sifatida qabul qilish kerak. Kelgusida mazkur modelning samaradorligini aniqlash uchun o'quvchilarning fan bo'yicha yutuqlari bilan bir qatorda darsga jalb etilishi, mustaqil fikrlashi va sinfdagi o'zaro munosabatlarining dinamikasi ham kuzatilishi tavsiya etiladi. Shundagina ta'lim-tarbiya sifatini oshirishga oid boshqaruv qarorlari bir martalik tashabbusdan uzluksiz takomillashtirish amaliyotiga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). 2022–2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida (PF–134-son Farmon, 11-may). <https://lex.uz/acts/6008668>

2. OECD. (2023). PISA 2022 results (Volume I and II): Country notes—Uzbekistan. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-i-and-ii-country-notes_ed6fbcc5-en/uzbekistan_2bb94bf1-en.html
3. World Bank. (2018). World development report 2018: Learning to realize education's promise. World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1096-1>
4. UNESCO. (2023). Global education monitoring report 2023: Technology in education—A tool on whose terms? UNESCO. <https://www.unesco.org/gem-report/en/2023-technology>
5. Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21, 5–31. <https://doi.org/10.1007/s11092-008-9068-5>
6. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112. <https://doi.org/10.3102/003465430298487>
7. OECD. (2019). TALIS 2018 results (Volume I): Teachers and school leaders as lifelong learners. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>
8. UNESCO. (2020). Global education monitoring report 2020: Inclusion and education—All means all. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>
9. OECD. (2023). PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>